Bijlage 1.4
Startdocument Brede Alliantie ´Veilig financieel ouder worden´

Inleiding
Het initiatief tot de Brede Alliantie ´Veilig financieel ouder worden´ is genomen door VWS in overleg met de beoogde deelnemende organisaties, in het kader van de voortzetting van het Actieplan ´Ouderen in veilige handen'. Onderhavig startdocument is tot stand gekomen op basis van de werksessie met deze organisaties op 9 april 2015. Het document bouwt voort op de resultaten van de pilots ´Voorkomen van financiële uitbuiting´in 7 gemeenten (zie bijlage B voor een overzicht van de producten en instrumenten van deze pilots).
De reden om dit initiatief te nemen is dat de belangrijkste les die uit deze pilots kan worden getrokken is, dat de aanpak van financiële uitbuiting vraagt om een integrale aanpak (voorkomen, signaleren en melden, stoppen) waarin alle organisaties samenwerken op lokaal, regionaal en landelijke niveau. Een gezamenlijke aanpak is bovendien efficiënt, omdat daarmee gezamenlijk kan worden bepaald hoe instrumenten en middelen zo optimaal mogelijk kunnen worden ingezet.

Deelnemende organisaties
De volgende organisaties nemen deel aan de Brede Alliantie en onderschrijven het startdocument: ABN AMRO, de ANBO, de Branchevereniging voor Professionele Bewindsvoerders en Inkomensbeheerders (BPBI), Humanitas, de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB), het Landelijk Platform Bestrijding Ouderenmishandeling (LPBO), Mentorschap Nederland (MN), Movisie, het Nationaal Ouderenfonds, de Nationale Politie, het Nationaal Registratie Instituut (NRI), de Nederlandse Vereniging van Banken (NVB), het Netwerk van Organisaties van Oudere Migranten (NOOM), het Openbaar Ministerie (OM), de PCOB, de Rabobank, de Stichting Landelijk Ondersteunings- en Informatiecentrum Seniorenraden (LOIS), UnieKBO, Veilig Thuis[1], de VNG en VWS.

Uiteraard is het mogelijk dat gedurende de uitvoering zich andere organisaties aansluiten, indien dat voor het behalen van het doel van de Alliantie wenselijk is. Daarnaast werkt de Alliantie, waar nodig, samen met niet-aangesloten organisaties, ook vanwege het feit dat financiële uitbuiting vaak samengaat met andere vormen van ouderenmishandeling.

Doel en ambitie
Het doel van de Brede Alliantie is om door middel van een gezamenlijke inzet van de deelnemende organisaties financiële uitbuiting integraal (voorkomen, signaleren en melden, stoppen) op lokaal, regionaal en landelijk niveau aan te pakken. Dit doet zij door de resultaten van de zeven pilots 'Voorkomen van financiële uitbuiting' verder door te ontwikkelen en verder te verspreiden.

Onder ´Financieel veilig ouder worden´ verstaat de Brede Alliantie het volgende:

- De bewustwording vergroten over de risico´s op financiële uitbuiting en over de mogelijkheden om financiële zaken tijdig zo te regelen dat men, ondanks toenemende kwetsbaarheid, toch de regie kan houden;
- Financiële uitbuiting signaleren en aanpakken als het mis gaat.

De ambitie is om in de komende twee jaar (2015 – 2017) het volgende gerealiseerd te hebben:

1. Alle 35 centrumgemeenten hebben samen met de omliggende gemeenten een pakket over hoe financiële uitbuiting te voorkomen en aan te pakken. Zij hebben regionale doelstellingen geformuleerd en in de uitvoeringsplannen van de regiovisies ´Regioaanpak Veilig Thuis´ is de aanpak van financiële uitbuiting opgenomen.

[1] Veilig Thuis is ondergebracht bij verschillende organisaties maar werkt landelijk samen in een platform.

2. Er is een duidelijk kader ontwikkeld voor Veilig Thuis over haar bevoegdheden bij financiële uitbuiting en een handreiking hoe te handelen bij signalen daarvan.

3. Vrijwilligers die bij kwetsbare ouderen thuis komen, zijn toegerust op preventie, signaleren en gepast handelen vanuit hun rol.

4. Alle deelnemende partijen kunnen, vanuit een gemeenschappelijk kader, zelf voorlichting te geven over het voorkomen van financiële uitbuiting aan hun achterban.

5. Alle deelnemende partijen spreken actief en blijvend hun eigen achterban aan vanuit hun eigen rol en verantwoordelijkheid in de aanpak van financiële uitbuiting.

6. Het aangifteproces is verbeterd, waarbij tevens duidelijk is wat men van een aangifte kan verwachten en wat mogelijke alternatieven zijn. Ook is duidelijk wanneer je wel en niet ambtshalve kunt vervolgen.

7. De strafketen en zorgketen werken goed samen in de aanpak van financiële uitbuiting.

8. Alle banken zijn betrokken en waar nodig ook andere partijen zoals de belastingdienst of de GGz.

Om dit te bereiken gaat de Brede Alliantie het volgende doen, op individueel, lokaal/regionaal en landelijk niveau.

Inzet individuele partijen
Iedere aangesloten organisatie bij de Alliantie heeft haar eigen verantwoordelijkheid en rol bij ´Veilig financieel ouder worden´. In bijlage A heeft iedere organisatie haar eigen inzet geformuleerd.

Lokaal/regionaal
Uitgangspunt voor de inzet op lokaal/regionaal niveau is het bestendigen, versterken en uitbreiden van de resultaten van de pilots. Ten eerste door deze resultaten uit te breiden naar alle 35 centrumgemeenten die verantwoordelijk zijn voor de aanpak van geweld in huiselijke kring, en de omliggende gemeenten (olievlekwerking). Ten tweede door de samenwerking op lokaal/regionaal niveau tussen professionele organisaties en vrijwilligersorganisaties zoals Humanitas en de seniorenorganisaties te versterken. De vrijwilligers van deze organisaties, bijvoorbeeld de hulpen bij belastingaangifte (huba´s), ouderenadviseurs (voa´s) en administratiehulpen, komen bij de mensen thuis, hebben een groot bereik en spelen daarom een belangrijke rol bij het signaleren van financiële uitbuiting. Daarvoor is het nodig hen goed toe te rusten. Verder speelt het voorlichten van ouderen zelf en hun omgeving een belangrijke rol bij de aanpak. Daarbij is het van belang de resultaten uit de pilots verder te vertalen naar specifieke groepen zoals migrantenouderen. Daarnaast is het belangrijk de Veilig Thuis-organisaties goed toe te rusten. Ten slotte moet de strafrechtelijke aanpak goed worden ingebed.

Belangrijke instrumenten daarvoor zijn het verspreiden van kennis en kunde (door middel van deskundigheidsbevordering en het verspreiden van de producten en instrumenten van de pilots), voorlichting / preventie, het uitwisselen van ervaringen en het tot stand brengen van casuistiekoverleggen.

Op basis van bovenstaand stelt de Brede Alliantie een concreet uitvoeringsplan op in samenwerking met het ondersteuningsbureau (zie onder landelijke ondersteuning).

Landelijk
De Brede Alliantie ´Veilig financieel ouder worden´is het gremium dat de uitvoering van de individuele inzet en de inzet op lokaal/regionaal en landelijk niveau coördineert. Dit houdt het volgende in:
- landelijke afstemming en samenwerking en waar nodig het maken van gezamenlijke afspraken;

- het stimuleren van verbindingen op lokaal/regionaal niveau;
- het zoeken van oplossingen voor vragen of problemen op lokaal/regionaal en landelijk niveau;
- het ontwikkelen van gezamenlijke kaders, zoals het kader voor Veilig Thuis over wat zij kunnen/moeten doen bij financiële uitbuiting en duidelijkheid voor alle partijen over wat er gebeurt na een melding bij Veilig Thuis;
- het bundelen van alle ontwikkelde materialen tot een gezamenlijk pakket;
- het aanpassen van het materiaal naar educatief materiaal voor specifieke groepen vrijwilligers;
- het onderwerp op de agenda houden en bewustwording stimuleren door middel van voorlichting en campagnes;
- monitoring van de voortgang van het nog op te stellen werkplan van de Alliantie.

De Brede Alliantie wordt door een onafhankelijke voorzitter voorgezeten. VWS voert het secretariaat. De Brede Alliantie komt een aantal keren per jaar bij elkaar en wordt ondersteund door een ondersteuningsbureau.

Landelijke ondersteuning
Om de Brede Alliantie te ondersteunen schakelt VWS een bureau in om waar gewenst en mogelijk de deelnemers bij de uitvoering van het startdocument te ondersteunen. Als eerste taak stelt het bureau op basis van dit startdocument een werkplan op, waarin de activiteiten op lokaal/regionaal en landelijk niveau nader worden geconcretiseerd. Dit werkplan wordt vastgesteld door de Brede Alliantie. Vervolgens zal het bureau, in opdracht van de Brede Alliantie, de uitvoering van het werkplan coördineren en ondersteunen.

Bijlage A bij het Startdocument: Inzet individuele organisaties

ABN AMRO
- Preventie, bewustwording, voorlichting d.m.v. informeren
- Hulp bieden, werkinstructies ter voorkoming
- Seniorenadviseur: kennis en knowhow doelgroep om hulp en advies te bieden

ANBO
- Preventie: vrijwilligers (ANBO-consulenten en sociaal netwerkers) en professionals: kunnen beter financiële uitbuiting signaleren (met gebruik van bestaande tools)
- Voorlichting: door ANBO-voorlichters, eventueel ANBO-Wmo voorlichters
- Inventarisatie signalen: collectieve belangenbehartiging.

Branchevereniging voor Professionele Bewindsvoerder en Inkomensbeheerders (BPBI)
- Voorlichtingsbijeenkomsten over de mogelijkheden en onmogelijkheden van de beschermingsmaatregelen waaronder beschermingsbewind voor iedere geïnteresseerde ketenpartner in deze o.a. de regionale netwerken.
- Inrichten van een digitaal aanspreekpunt voor 'hulpverleners' met 'spoedvragen' inzake beschermingsbewind.

Humanitas
- De vrijwilligers van Humanitas komen letterlijk achter de voordeur om deelnemers te ondersteunen. Zij zien wat speelt bij een (oudere) deelnemer. Ze kunnen signaleren en zo nodig actie (laten) nemen.
- Bijdragen aan bewustwording en voorlichting.
- Vanuit onze ervaring meehelpen bij het ontwikkelen van instrumenten.

Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB)
- Bewustwording en preventie zowel intern naar de leden als extern naar algemeen publiek. Dit laatste door middel van voorlichting via notarissen naar het publiek en de publiekscampagne ´Wie van de drie?` over het levenstestament met toezichthouder.
- Samenwerking o.a. met Alzheimer Nederland (kennis dementie) en banken (praktijkvoorbeelden)
- Geheimhouding notaris: wat mag wel/niet (notarissen en andere partijen)
- Toezicht op uitvoering: volmacht: tools voor notarissen, voorlichting, dialoog partijen.

Landelijk Platform Bestrijding Ouderenmishandeling (LPBO)
- Deskundigheidsbevordering / uitwisseling op landelijk niveau over ouderenmishandeling / financieel misbruik.

Mentorschap Nederland (MN)
- Verder stimuleren / steunen deelname regionale netwerken
- Preventief: regiehulp zorgtestament / levenstestament
- Doorontwikkelen scholing / zo mogelijk branche mentorschap breed.

Movisie
- (Verzamelen en) Toegankelijk maken van materialen / instrumenten / tools via huiselijkgeweld.nl
- Informeren over feiten en cijfers, landelijk beleid e.d. via huiselijkgeweld.nl
- Overzicht trainingen en scholing via Databank bij-en nascholing Meldcode
- In toekomst: bewezen effectieve interventies in Databank effectieve interventies huiselijk geweld.

Nationaal Ouderenfonds
- Aansluiting via OuderenOmbudsman en Nationaal Ouderenfonds:
  * Ouderen informeren, stimuleren en steunen binnen onze netwerken (landelijk en lokaal)
  *Wat gebeurt er binnen de gemeenten omtrent dit thema (sociale kaart en tipkaart): wat is er, waar moet je zijn voor welke informatie?
- Gezamenlijk een online train de trainersaanbod voor vrijwilligers ontwikkelen en deze uitzetten (preventie en signaleren).

Nationale Politie
- Update handreiking financiële uitbuiting en aangifte bij ouderen
- Specifiek aandacht voor financieel rechercheren in het kader van het slachtoffer
- Kennisverbreding via PKN voor studenten en praktijkmedewerkers.

Nationaal Registratie Instituut (NRI)
- Verbindingen zoeken en het 'bouwen van bruggen' tussen diverse partijen/instanties inzake bescherming ouderen
- Het initiatief nemen tot (landelijke) projecten/processen die 'veilig ouder worden' als doel hebben
- Advies en onderzoek naar (alternatieve) financieringen voor maatschappelijke instanties en projecten.

Nederlandse Vereniging van Banken (NVB)
- Het verspreiden van relevante informatie die past bij de visie en focus van de NVB door middel van de voor de NVB geëigende kanalen (zoals ledennet en Internet)
- Mogelijke concrete voorstellen op het terrein van het bankwezen, waar het gaat om eenduidigheid van beleid, intern agenderen door middel van de daarvoor geëigende commissies of werkgroepen.

Netwerk van Organisaties van Oudere Migranten (NOOM)
- Verdiepende bijeenkomsten over financieel beheer (´financiën op leeftijd´), ook met aandacht voor rol en verantwoordelijkheden ouderen zelf
- Bekendmaken Mentorschap Nederland en stimuleren om zelf mentor te worden.

Openbaar Ministerie (OM)
- Goede samenwerking met ketenpartners, o.a. politie en Veilig Thuis
- In vroegtijdig stadium casuïstiek bespreken gericht op mogelijke strafrechtelijke vervolging
- ouderenmishandeling en financiële uitbuiting ouderen, cq. de strafrechtelijke aanpak daarvan als onderdeel van het landelijke OM-programma Jeugd, Gezin en Zeden, gericht op kwetsbare slachtoffers (en daders) in onze samenleving, zoals ouderen.

PCOB
- Voortzetting voorlichting voer ouderenmishandeling/financieel misbruik
- Vrijwillige ouderenadviseurs (Voa´s) en Huba´s en andere vrijwilligers goed toerusten op signalering en verbinding met keten nazorg
- Integratie opleiding financieel misbruik in opleiding Voa´s en Huba´s.

Rabobank
- Beleid vaststellen waarin aanpak wordt verankerd
- Concept ´Samen bankieren´doorontwikkelen: voor klant (preventie en ondersteuning) en voor lokale bank (hulpmiddelen en tools, opleiding).

Stichting Landelijk Ondersteunings- en Informatiecentrum Seniorenraden (LOIS)
- Gemeentelijke adviesraden: kennis en inzicht wij en teams
- Inkaderen (nieuw) beleid: thuishulp et cetera (zien, wegen en doen).

UnieKBO
- Continueren voorlichting afdelingen over ouderenmishandeling
- Vrijwillige ouderenadviseurs en belastinghulpen (Huba´s) toerusten op preventie, herkenning problematiek en handelingsvaardigheid vanuit hun specifieke rol
- Digitale zelfredzaamheid bevorderen
- Informeren achterban via katern in ledenblad.

Veilig Thuis
De inzet van Veilig Thuis is per regio verschillend aangezien deze is afgestemd op de regiovisie en op de opdracht die Veilig Thuis van gemeenten krijgt. Een greep uit de regionale activiteiten:

- Uitrol en doorontwikkeling van: contacten notarissen/banken, preventie, voorlichtingen voor ouderen, train-de-trainers van m.n. vrijwilligers, bankmedewerkers en wijkagenten.
- Verspreiden kennis pilots onder overige Veilig Thuis-organisaties
- Onderzoeksfase toespitsen op ouderenmishandeling / financieel misbruik
- Juridische mogelijkheden onderzoeken
- Voor complexe casuïstiek onderzoeken hoe aan te sluiten bij de multidisciplinaire aanpak.

VNG
- Informeren op de website VNG, ook voorbeelden uit de pilots (producten)
- Uitwisseling tussen gemeenten organiseren
- Uitvoeringsplannen Regiovisie: ouderenmishandeling / financiële uitbuiting.

VWS
- Landelijke coördinatie en ondersteuning in het kader van het vervolg op het Actieplan ´Ouderen in veilige handen´
- Publiekscampagne ´Een veilig thuis, daar maak je je toch sterk voor
- Het voeren van het secretariaat van de Brede Alliantie.

Bijlage B bij het Startdocument: producten en instrumenten pilots 'Voorkomen van financiële uitbuiting'

De ontwikkelde producten en instrumenten laten zich indelen naar doelgroep en naar functie. Er zijn middelen gericht op ouderen met de functie van het voorkomen van financiële uitbuiting. Maar er zijn ook producten voor ouderen die zich richten op wat te doen als er mogelijk al sprake is van financiële uitbuiting. De doelgroepen die worden onderscheiden zijn ouderen enerzijds en professionals en vrijwilligers anderzijds. De functies laten zich indelen naar preventie (voorkomen van financiële uitbuiting) en het signaleren en aanpakken van financiële uitbuiting. De functies zijn cursief weergegeven.

Doelgroep ouderen
De volgende producten zijn in de pilotperiode ontwikkeld:

- De wijzer-grijzer-box. Een set van folders van verschillende partners die wordt verzonden aan inwoners die de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt (pilot Ede). Wat kan ik regelen voor als ik zelf mijn eigen geldzaken niet meer kan doen? *Functie: preventie.*
- Foldermateriaal en andere voorlichtingsmaterialen. In meerdere pilots zijn folders ontwikkeld of aangevuld met informatie over financiële uitbuiting. Ook is door de Rabobank een landelijke folder Samen bankieren ontwikkeld in de pilotperiode. Een folder waarin de bank aangeeft van welke diensten oudere klanten gebruik kunnen maken, inclusief een verwijzing naar Veilig Thuis. De folders hebben een overwegend preventief karakter, maar geven ook aan bij wie ouderen terecht kunnen als ze in een ongewenste situatie zijn beland. Daarnaast zijn in veel pilots presentaties ontwikkeld die gebruikt kunnen worden bij voorlichtingsactiviteiten voor groepen. *Functies: preventie en aanpakken*
- Een website. In de pilot Groningen is de website *mijn geld mijn leven!* *https://www.hetkopland.nl/veilig-thuis/financiele-uitbuiting/* ontwikkeld. Een website met praktische informatie voor ouderen die hulp nodig hebben als er sprake is van financiële uitbuiting. Met bijvoorbeeld informatie hoe een bankpas kan worden geblokkeerd. *Functies: preventie en aanpakken.*

Doelgroep professionals en vrijwilligers

De volgende producten en instrumenten zijn ontwikkeld:

- Vragenlijst intake. Er is een vragenlijst ontwikkeld om zicht te krijgen op hoe ouderen hun financiën geregeld hebben om financiële uitbuiting op het spoor te komen. Deze vragenlijst is te gebruiken door allerlei instanties bijvoorbeeld bij een intake. Er is een introductieprogramma ontwikkeld om de invoering van de vragenlijst door een instelling te ondersteunen. *Functie: signalering.*
- Checklist financiën. Dit is een instrument voor ouderen om zelf, of met begeleiding van een intaker, aan te geven hoe de financiën op dit moment zijn geregeld en hoe de oudere de financiën wil regelen wanneer hij of zij dit zelf niet meer kan. *Functie: preventie.*
- Stappenplan voor aangifte opgesteld door politie en advocaat. Hierin is beschreven hoe er melding gedaan kan worden, afweging wel of geen aangifte doen, wel of niet onderzoek door de recherche, verzoek om juridische bijstand ook wanneer er geen aangifte gedaan wordt. *Functie: signaleren en aanpakken.*
- Stappenplan notarissen. Met daarin praktische tips hoe het gesprek te voeren met ouderen over de mogelijke financiële uitbuiting. *Functies: preventie, signaleren en aanpakken.*
- Signalenkaart voor vrijwilligers en professionals. In een aantal pilots is een kaart opgesteld met signalen die kunnen duiden op financiële uitbuiting. De kaart wordt gebruikt door professionals in zorg en welzijn, maar ook door vrijwilligers die huisbezoeken doen. *Functie: signaleren.*
- Afwegingskader drang- en dwangmaatregelen. In één van de pilots is een overzicht gemaakt van drang- en dwangmogelijkheden die door professionals overwogen kunnen worden. Met daarbij een afwegingskader in welke gevallen de maatregelen het meest toepasselijk lijken. *Functie: aanpakken.*

- Boekje *Ouderen financieel veilig.* Dit boekje is bedoeld voor alle betrokkenen bij de pilot en alle (beroepsmatig of anderszins) geïnteresseerden in het voorkomen van financiële uitbuiting van ouderen. Het boekje gaat in op het maatschappelijk vraagstuk van financiële uitbuiting van ouderen: waar gaat het over, welke omvang heeft het vraagstuk, welke oorzaken en welke gevolgen heeft. Maar ook de wijze waarop de gemeente 's-Hertogenbosch en de regio het vraagstuk in de vorm van de pilot hebben opgepakt. En de resultaten van de pilot: wat is de inhoud, wat zijn de ervaringen met de presentaties en de vragenlijst, wat zijn aandachtspunten bij het toepassen, etc. *Functie: preventie, signaleren en aanpakken.*
- Werkinstructie financiële uitbuiting Rabobank. Beschrijft de stappen die een medewerker van de Rabobank kan zetten bij vermoedens van financiële uitbuiting. Is een intern document. *Functie: signaleren en aanpakken.*

Tevens is een scholings- en trainingsaanbod ontwikkeld:

- Scholingsmodule financiële uitbuiting door de politieacademie. Het doel hiervan is toekomstige agenten te scholen op terrein van financiële uitbuiting en het aanreiken van een handelingsperspectief. Denk aan inzet huisverbod, aangiften, onderscheid kunnen verschillende juridische kaders (privaatrechtelijk, strafrechtelijk), gebruik van verschillende methodieken en tactieken. *Functies: signaleren en aanpakken.*
- Train de trainer. Bij de training voor de meldcode is financiële uitbuiting toegevoegd. Hierdoor is een pool van trainers beschikbaar met kennis over financiële uitbuiting. *Functies: signaleren en aanpakken.*
- Training voor bankmedewerkers (Rabobank) gericht op signalering financiële uitbuiting. *Functie: signaleren.*